

ÚTON A GLOBÁLIS ALKOTMÁNYOSSÁG FELÉ

Absztrakt

Írásomban röviden összegzem az egyes globalizációval kapcsolatos tapasztalatokat, ezt követően, néhány gondolat erejéig rátérek az alkotmányos alapelvekre és emberi jogokra, majd pedig az alkotmányosság és a globalizáció kapcsolatára, kölcsönhatásaira. Legkönnyebben egyértelműen a kölcsönhatás szóval lehetne jellemezni ezt, kapcsolatot, melynek legfontosabb elemei az emberi jogok valamint az ezeket „tömörítő” nemzetközi szerződések. Különösképpen az Emberi Jogok Európai Egyezményét emelem ki, ezen szerződések közül, melyben foglaltak betartatására egyedi módon egy nemzetközi bíróságot hoztak létre. Sokan, főleg a globalizáció korában elvetendő ötletnek tartják a nemzeti szuverenitás ilyen módon történő további önkorlátozását. Ám ha elfogadjuk, azt a nézetet, miszerint a klasszikus értelemben vett szuverenitás mára átalakult, talán új szempontból vizsgálhatjuk meg e folyamatokat.

Kulcsszavak: globalizáció, globális alkotmányosság, szuverenitás, ENSZ, emberi jogok európai egyezménye, strasbourggi bíróság, párhuzamos alkotmány.

BEVEZETÉS

Ma, ahogy az élet legtöbb területére, úgy a jogra is – ezen belül is az alkotmányjogra – nagy hatással van a globalizáció, a globalizációs folyamatok. Munkám az alkotmányjog és a globalizáció kapcsolatát és ennek a kapcsolatnak különböző aspektusait boncolgatja. Mit is jelent a globalizáció a jogban? Az alapvetően állami feladatokat, mint alkotmányozás, jogalkotás vagy akár a jogalkalmazás, az emberi jogok érvényesülése hogyan befolyásolja – ha befolyásolja – az egyes nemzeteken átívelő szervezetek tevékenysége, a különböző nemzetközi szerződések, az ezekből eredő emberi jogi kötelezettségek, vagy a nemzetközi bíróságok? A szuverenitás elvesztése-e a tét? Hogyan, miért, mennyiben jut érvényre mindez az alkotmányjogban? Elsősorban ezekre a kérdésekre keresem a választ, különös figyelmet szentelve az Emberi Jogok Európai Egyezményének és az Emberi Jogok Európai Bíróságának.

1. ALKOTMÁNYJOG ÉS GLOBALIZÁCIÓ

1.1. A GLOBALIZÁCIÓ FOGALMÁRÓL

A globalizáció fogalmáról valószínűleg az a legáltalánosabb megállapítás, hogy nehéz egyértelműen meghatározni. Abban mindenképpen van valamiféle konszenzus, hogy elsőként a gazdasági folyamatokkal kapcsolatban beszélhettünk globalizációról, ezen kívül megfigyelhető, hogy (ma már vitathatatlan) léte kétségtelenül megosztja az embereket. A globalizáció véleményem szerint különböző területeken értelmezhető, melyek egymással összefüggésben állnak. Ezek a területek: gazdaság, politika, technológia. A gazdasági területen az 1970-es évek vége a meghatározó, hiszen *Pokol Béla* szavaival élve, egyrészt ekkor jut a „neoliberális gazdaság- és társadalompolitikai koncepció uralomra”,¹ másrészt, ekkorra tehetőek azok az újítások és változások az infokommunikációs technológiák (ICT) terén is, melyek segítségével szinte csak egy kattintás összekötni – bármilyen célból – a világ két pontját.² A fejlett számítógépes és távközlési rendszerek különös jelentőségük voltak az üzleti kapcsolatok szempontjából, ez pedig nagy hatással volt a gazdaság globalizációjára. Azonban a globális gazdaság meghatározó szereplői voltak a gazdagabb országok kormányai is, valamint ezek kiegészítő nemzetközi intézmények is.³

¹ POKOL BÉLA: Globális uralmi rend és állami szuverenitás, in *MTA Law Working Papers*, 2014/13. szám, 3. o., elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_13_Pokol.pdf (2015.09.28).

² BARABÁSI ALBERT LÁSZLÓ: *Behálózva*, 2013, Helikon, Budapest, 32-48. o.

³ CASTELLS, MANUEL: *A hálózati társadalom kialakulása*, 2005, Gondolat-Infonia, Budapest, 194. o.

A politika terén valamivel korábban, már az ENSZ alapítása körüli időkben megkezdődik a „globalizáció”, amikor a második világháború borzalmaira adott válaszként a nemzetek sosem látott összefogása jön létre. Ebben az időszakban különös jelentőséget kap az emberi jogok védelme és garanciáinak kialakítása, aminek jogalkotási eredménye az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata. Később megkezdődik a korábban említett gazdaságpolitikai folyamatok liberalizálódása, a deregulációs folyamatok elindulása és a privatizáció folyamata, valamint a működő tőke beáramlása a keleti blokk országaiban, párhuzamosan a szovjet blokk összeomlásával. Ezzel érkezik el a hidegháború vége, amikor lényegében lezárul az ellentétes ideológiák harca,⁴ majd pedig az emberi jogok alkotmányos szintre emelkedése tetőzi be a folyamatot. A 20. század utolsó harmadában – összefüggésben az információs és kommunikációs technológiák fejlődésével – a globalizáció léte a társadalom számára is nyilvánvalóvá válik. A világ az egyén számára is még inkább kinyílik, az internet elterjedésével pedig már abszolút globális irányba fordulnak az addig mindennapinak számító egyszerű cselekmények is. Azzal pedig, hogy a globalizáció a hétköznapi ember számára is érzékelhetővé vált, még Kelet-Európában is (külföldi kultúra megjelenése, külföldi termékek elterjedése, külföldi utazás, külföldi vállalkozás lehetősége, nemzetközi vállalatok médiaszolgáltatások elterjedése stb.) a globalizáció, mint kifejezés, a hétköznapi szóhasználatban is gyakori szereplővé válik. Ennek köszönhetően ma már, ahogyan Bayer József fogalmaz: „A köznapi életben a globalizáció fogalmát klisészerűen alkalmazzák”,⁵ valamint: „A globalizáció fogalma tehát a köznapi nyelv és az újságnyelv részévé vált...”.⁶ Ezt írásomban kerülné, szeretnék néhány globalizációfogalmat bemutatni, melyeken keresztül kissé közelebb kerülhetünk annak valódi jelentéséhez, jelentőségéhez.

„A globalizáció tehát egy régóta tartó, napjainkban azonban minden korábbinál jobban felgyorsult folyamat, amely nem egyszerűen (miként a regionális integrálódás sem) a nemzetek fejlődését követő, hanem az utáni és abból levezethető folyamat.”⁷

A globalizáció egyes elemeit Simai így veszi számba: „A javak, a szolgáltatások, a tőke, a technika, az információk nemzetközi áramlása, az emberek államok közötti mozgása, a világgazdasági orientáció a kereskedelemben, a tőkebefektetésekben és más tranzakciókban a vállalatok szintjén, a piacok térbeli és institutionális integrálódása, a jogrendszerek hasonulása, egyre általánosabban elfogadott nemzetközi szabályok és normák kialakulása az államközi szervezetek és együttműködési rendszerek tevékenysége nyomán.”⁸

Számomra Daniel W. Drezner által megfogalmazott,⁹ David S. Law által is hivatkozott¹⁰ definíciója a legalkalmasabb és legegyszerűbb a globalizáció jelentésének bemutatására, miszerint: ez egy olyan folyamat, amelynek során a technológiai, gazdasági és politikai újítások drasztikusan csökkentik a gazdasági, politikai és kulturális változások akadályait.

De hogyan kapcsolódik mindez a joghoz? Főként az alkotmányjoghoz? Ezen kérdések megválaszolásához szükséges először az alkotmányosság, az emberi jogok kiindulópontjainak tisztázása.

Legtöbbször a 18-19 századi francia forradalom és alkotmányozás és az amerikai alkotmányozás (valamint a francia Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata és az amerikai Bill of Rights) eredményének tartják egyes alapok lehelyezését. Természetesen nem lehet figyelmen kívül hagyni az ókori filozófiai nézeteket, a természetjogi felfogást vagy akár egyes vallási tanításokat sem, mivel azok sok esetben máig hatnak. Ezen kívül az is megállapítható, hogy egyrészt a nyugat-európai civilizáció alapjait képezik, melyben mi magunk is élünk, másrészt pedig ez a kultúrkör bír a legnagyobb befolyással a globalizáció folyamataiban.

⁴ FUKUYAMA, FRANCIS: *A történelem vége és az utolsó ember*, 2014, Európa Könyvkiadó, Budapest, 9. o.

⁵ BAYER JÓZSEF: A globalizáció politikai és kulturális hatásai, in BAYER JÓZSEF (szerk.): *Politika és társadalom*, 2002, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 12. o.

⁶ Uo. 13. o.

⁷ SZENTES TAMÁS: Globalizáció: áldás vagy átok? (Néhány gondolat a globalizálódás és a nemzeti fejlődés kérdéseiről), in BAYER JÓZSEF – LÉVAI IMRE (szerk.): *Globalizációs trendek*, 2003, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 54. o.

⁸ SIMAI MIHÁLY: Kihívások, alternatívák és útvesztők a globalizálódó világban, in BAYER JÓZSEF – LÉVAI IMRE: *Globalizációs trendek*, 2003, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 62. o.

⁹ DREZNER, DANIEL W.: Globalization and Policy Convergence, in *International Studies Review*, Vol. 3. No. 1. (2001), 53. o.

¹⁰ LAW, DAVID S.: Globalization and the future of constitutional rights, in *Northwestern University Law Review*, Vol. 102. No. 3. (2008), 1278. o.

1.2. A GLOBALIZÁLÓDÓ ALKOTMÁNYOSSÁG

A fent említett alkotmányos deklarációk például elsőként foglalták írásba – többek között – az alapvető emberi jogokat, amelyek mára az alkotmányosság alapvető értékei között szerepelnek, a demokrácia és a „rule of law” azaz a joguralom követelményei mellett. *Mattias Kumm* szerint ez a hármas egyenesen az „alkotmányjogi/alkotmányjogászti hit dogmája”.¹¹ Nyilvánvalóan a további alkotmányos értékeket sem hagyhatjuk figyelmen kívül, ám az alapok valóban ebben a hármasban találhatók meg, ezekből pedig levezethetők továbbiak. A kérdésre visszatérve: Hogyan kapcsolódik, hogyan kapcsolható a globalizáció össze a joggal, az alkotmányjoggal? Ha erre a kérdésre rövid választ kellene adni, akkor az mindenképpen az emberi jogok mentén lenne lehetséges, ám szükséges több aspektusból megvizsgálni a kérdést. Elsőként talán érdemesebb volna úgy feltenni a kérdést, hogy mikor lépett kapcsolatba egymással az alkotmányosság és a globalizációs folyamatok?

David S. Law nézetei szerint¹² az emberi jogok, valamint a tulajdonjog nemcsak befolyásolták a globalizációt, hanem annak egyenesen alapvető feltételei voltak: a határokon átívelő kereskedelem, kommunikáció nem jöhetne létre ezek biztosítása nélkül. Az első lépés mindenképpen a politikai akarat megszületése kellett, hogy legyen az alkotmányos eszmék – ezeken belül is az emberi jogok – globális szintre emelésével kapcsolatban. Ezt követően a nemzetközi szervezeteké, a nemzetközi szerződéseké volt a főszerep, melyek hatására vitathatatlaná vált az emberi jogok, az alkotmányosság és a globalizáció egymásra hatása. Innentől tehát a globális szervezeteken volt a sor, hogy további alapelveket, iránymutatásokat fogalmazzanak meg a csatlakozó államok, valamint azok alkotmányozásának számára. Tehát, a válasz az lesz, hogy akkor, amikor az alkotmányos eszmék globalizálódtak, azaz az alapvető jogok a nemzetközi szinten is megjelentek. Így akkor, amikor a II. világháborút követően az emberi jogok nagyobb figyelmet kezdenek kapni, amikor az ENSZ alapokmánya vagy az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata vagy akár az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban Egyezmény) napvilágot lát az alkotmányosság/alkotmányjog mondhatni globális szintre emelkedik. Nem elhanyagolható az előbbieket mellett természetesen az 1966-os egyezségokmányok¹³ jelentősége sem, amelyekhez mindmáig 168 ország csatlakozott, hiszen ezáltal, ahogy írásában *Halmai Gábor* fogalmaz utalva *Christian Tomuschat*-ra: ezzel az egész világra kiterjedően létrejött egy Bill of Rights.¹⁴ Bár ez a megközelítés túlzónak, egyszersmind idealistának tűnik – figyelembe véve egyes iszlám vagy ázsiai országokat –, azért körvonalazódik egy alkotmányosságról, demokratikus berendezkedésről hasonlóan gondolkodó, egész világra kiterjedő közösség magja.

Ennek kapcsán megjegyezhetjük, hogy korszakunkban az „alkotmányozó nem tekinthet el attól, hogy reflektáljon a globalizációra és az emberi jogok univerzalitására”,¹⁵ így megfigyelhető, hogy egyre több alkotmánynak képezik részét¹⁶ bizonyos alapjogok, sőt a legtöbb esetben ezek az alapjogok ugyanazok a vizsgált alkotmányokban. Általában ezek az alkotmányos jogok és alapjogok (gyakorosság szerint, 2006-ban) a következők: vallásszabadság, sajtószabadság/véleménynyilvánítás szabadsága, egyenlőségi jogok, magántulajdonhoz való jog, magánszférához való jog, a szabadságtól való önkényes megfosztás tilalma, gyülekezési jog, egyesülési jog, a nők jogai, mozgásszabadság joga.¹⁷ Lényegében ez a mag képezi a globalizálódó alkotmányosság egyik legfontosabb elemét.

A globalizálódó alkotmányosság *Heinz Klug* (valamint *Chronowski Nóra*) egy átlátható megfogalmazása szerint „olyan dinamikus folyamatként fogható fel, amelyben az univerzálissá váló elvek a nemzeti megoldások prizmján keresztül beépülnek a konkrét alkotmányos gyakorlatba, és a partikularizmus

¹¹ „(...) the dogma of constitutionalist faith” Ld. KUMM, MATTIAS: Constitutionalism and the Cosmopolitan State, in *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 20. No. 2. (2013). 3. o.

¹² LAW: i. m. 1307. o.

¹³ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (mely első generációs jogokat tartalmaz) és Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok nemzetközi Egyezségokmánya (második generációs jogokat ölel fel)

¹⁴ HALMAI GÁBOR: *Alkotmány és globalizáció*, elérhető: <http://szuveren.hu/vendeglap/halmai-gabor/alkotmany-es-globalizacio> (2015.11.18.).

¹⁵ CHRONOWSKI NÓRA: Az alapjogvédelem globális, haza és európai trendjei, in *Pázmány Law Working Papers*, 2011/26. szám, elérhető: <http://plwp.eu/evfolyamok/2011/112-2011-26> (2015.09.10.), 2. o.

¹⁶ David S. Law, Mila Versteeg kutatásai alapján ez azt jelenti, hogy 1946-tól 2006-ig több mint 70%-os volt a növekedés. LAW, DAVID S.– VERSTEEG, MILA: The Evolution and Ideology of Global Constitutionalism, in *St. Louis Legal Studies Research Paper*, No. 10-10-01. (2011), 1192. o.

¹⁷ Uo.

korlátjaként jelennek meg.”¹⁸ Ennek ösztönzői közé tartozik egyébként az NGO-k hatása, a transznacionális jogászai és főleg bírói „párbeszéd” is. A párbeszéd szó itt azért kerül idézőjelbe, mivel érthetjük alatta a bírák (jelen esetben az alkotmánybírák) külföldi jogi megoldásokra való hivatkozását is, ami nem nevezhető kimondottan párbeszédnek a szó klasszikus értelmében. Ezen felül pedig létezik egy szemtől-szemben létező a bírák kapcsolattartásán alapuló „valódi” párbeszéd is.¹⁹

Ahogy azt az európai, nemzetközi gyakorlat mutatja, egyre több ország alkotmányában jelennek meg azonos jogelvek, alapjogi tézisek, azaz egyes alapelvek globálissá válnak.

2. NEMZETKÖZI BEFOLYÁS AZ ALKOTMÁNYOZÁSBAN

A globális alkotmányosság gondolatánál maradva le kell szögeznünk, hogy, bár kezdetben inkább amolyan irányítúként, útmutatóként tekintettek az emberi jogi egyezményekre, mára elmondható, hogy szinte elengedhetetlennek számítanak, egy demokratikus jogrend kialakításához, így bizonyos mértékben befolyással bírnak a szuverén országok jogalkotására, és bizonyos esetekben a jogalkalmazására is.

Tehát az, hogy a nemzetközi befolyás valamilyen szinten érvényesül a nemzeti alkotmányozó hatalom felett egyértelműnek tűnik. De vajon milyen mértékben? A bevezetésben felvetett kérdés, miszerint esetlegesen a szuverenitás elvesztése lehet a tét, talán kissé drámainak tűnik, ám látni fogjuk, hogy egyes esetekben a nemzetközi befolyás addig terjedhet, hogy akár az alkotmányozásba is „beleszól”. Bár az ENSZ alapokmány 2. cikkének (7) bekezdése szerint egyetlen rendelkezése sem jogosítja fel arra, hogy egy állam belső joghatóságának körébe tartozó ügybe avatkozzon, valamint nem kötelezi a tagokat arra sem, hogy az ilyen ügyeket az alapokmánynak megfelelő rendezési eljárás alá bocsássák, vannak olyan esetek, amikor ez mégis megvalósul.²⁰ A továbbiakban ismertetek néhány esetet, amelyben a külső – főként nemzetközi – befolyás megvalósult.

Ezen beavatkozások mikéntjét, mértékét tekintve természetesen lehetnek eltérések. Lehetséges (és ez a gyakoribb) hogy, az ENSZ csak segíti a folyamatot, tehát nem vesz részt az alkotmányozásban. Arra is van azonban példa, hogy az alkotmányozási folyamatból ad absurdum abszolút kizárják a nemzeti alkotmányozót. Előbbire Afganisztán esete, utóbbira pedig Bosznia-Hercegovina lehet példa. Ezen kívül pedig lehet közvetett, azaz amikor a nyilatkozatot (nyilatkozatokat) elfogadó állam kötve van egy bizonyos szinten ezekhez az irányelvekhez alkotmányos rendszerének, alkotmányának kialakítása során.²¹ Erre lehet jó példa Magyarország rendszerváltás utáni alkotmányozása vagy akár más szovjet befolyás alól kikerült európai ország is.

Fontos megjegyezni azonban, hogy nem csak az ENSZ lehet e külső befolyás megtestesítője. Az alkotmányozás folyamatában, ahogy korábban megállapításra került, nem lehet eltekinteni az emberi jogok és alkotmányos alapelvek univerzalitásától. Ezt jelen esetben kizárólag Európára szűkítem. Közös nevezőként, több dokumentum, szerződés is megnevezhető, melyeket az államok bár kifejezetten erre irányuló döntés nélkül, de egyre inkább amolyan alkotmány feletti láthatatlan alkotmányként, párhuzamos alkotmányként kezelnek.²² A teljesség igénye nélkül említhető ilyen alkotmányos standardként az EU Alapjogi Chartája vagy az Emberi Jogok Európai Egyezménye, amelyben foglalt alapjogok mindegyike „*a modern demokratikus rendszerek szükséges elemének tekinthető*”.²³ Ennek alapján létrejött egy tervezet is, az EU-nak az Egyezményhez való csatlakozásáról, ám ez végül nem valósult meg.²⁴

A közös Európai kultúrának, alkotmányos hagyományoknak köszönhetően egyébként sem nehéz összeegyeztetni a közös alkotmányos standardot alkotó értékek mibenlétét. Ezen értékek főleg az Európai Unió alapszerződésének 2. cikkében vannak lefektetve: az emberi méltóság tiszteletben tartása, a szabadság,

¹⁸ CHRONOWSKI (2011): *i. m.* 3. o.

¹⁹ LAW, DAVID S. – CHANG, WEN-CHEN: The limits of global judicial dialogue, in *Washington Law Review*, Vol. 86. (2011), 1. o.

²⁰ Ld. <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/186> (2016.05.10.). A fentiek alól kivételt képeznek a kényszerítő eljárások (bár ezek is csak BT engedéllyel/felhatalmazással).

²¹ HALMAI GÁBOR: *Alkotmányjog - Emberi jogok - Globalizáció, Az alkotmányos eszmék migrációja*, 2013, L'Harmattan, Budapest, 23. o.

²² CHRONOWSKI NÓRA: Globális vagy lokális alkotmányosság?, in *Jogelméleti Szemle*, 2015/4. szám, 21. o.

²³ SMUK PÉTER: *Európai demokrácia-fogalmak és kontextusok*, 2015, kézirat. 16. o.

²⁴ Ld. bővebben: <http://www.iconnectblog.com/2014/12/the-court-of-justice-of-the-european-union-strikes-down-eu-accession-to-the-european-convention-on-human-rights-what-does-the-decision-mean/> (2015.11.30.).

a demokrácia, az egyenlőség, a jogállamiság, valamint az emberi jogok – ideértve a kisebbségekhez tartozó személyek jogai – a pluralizmus, a megkülönböztetés tilalma, a tolerancia, az igazságosság, a szolidaritás, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség.²⁵ A fő kérdés tehát nem is az európai standardot alkotó alapjogok mibenléte, hanem inkább ezek érvényesülése. Mint láthatjuk, az általánosságban megfogalmazott szabadság, demokrácia, jogállamiság fogalmakat nem töltik meg tartalommal ugyanazon szerződések, így ez a feladat más „szervekre” hárul. Amikor – akár csak hallgatólagosan – elfogadott alapelveknek egy európai állam nem tesz eleget, megsérti ezeket, az Európai Bizottság és Tanács a 7. cikk alapján ajánlást tehet az egyezményesértő államnak ezt követően pedig konkrét szankciókat (például egyes jogai felfüggesztését) helyezhet kilátásba és rendelhet el a tagállammal szemben.

Ezen kívül figyelembe vehető az Európa Tanács tanácsadó szerve a Velencei Bizottság is mely pedig ajánlásokat, javaslatokat fogalmazhat meg a tagállamok alkotmányosaival kapcsolatban. „*A Velencei Bizottság statútuma szerint speciális tevékenysége köre a demokráciát szolgáló jogi garanciákra irányul; és a demokrácia meghatározását elkerülve, a céljai között szerepel a jogrendszerek közötti megértés és közelítés elérése, a joguralom és demokrácia támogatása, a demokratikus intézmények működéséből fakadó nehézségek vizsgálata, a működésük javítása.*”²⁶ Fontos lehet a Velencei Bizottság munkája abból a szempontból is, hogy statútumai, ajánlásai az általánosságban megfogalmazott értékeket, mint például a joguralom, konkretizálhatják, megtölthetik valós tartalommal.²⁷ Ajánlásainak, észrevételinek, bár konkrét következményei nincsenek, az európai államok „rosszallásával” minimum számolhat a szabálysértő állam. Ahogyan Súlyom László fogalmaz,²⁸ a bizottságnak hatalma nincs, azonban tekintélye van, azaz a bizottsági vélemények *soft law*-ként jelentős hatást gyakorolnak és nagy legitimációs erejük van.

Meg kell azonban jegyezni, hogy ezek az emberi jogi, alkotmányossági alapelvek, akkor lehetnének *de facto* kötelezőek, ha az érvényesítésükre valamilyen nemzetközi bíróság felügyelne, vagy ha létrehoznának egy, Halmai Gábor szavaival élve: nemzetközi „alkotmánybíráskodást”, vagyis minden jogsértő államra kötelező döntéseket hozó testületet, amely a nemzeti alkotmányokat is érdemben megítélhetné.²⁹

Természetesen említésre kerülhet a strasbourgi bíróság (mely, ha figyelembe vesszük a *pilot judgement*³⁰ eljárásokat akár egyfajta „európai alkotmánybírássággá” is válhatna³¹) amelynek a továbbiakban nagy szerepe lesz munkámban, bár nem feltétlenül a nemzetközi alkotmánybíráskodás ideájához kapcsolódóan.

A bevezetésben és a dolgozat során többször is felvetett kérdésre, miszerint a szuverenitás korlátozásával járhat-e ezen párhuzamos, láthatatlan alkotmányként funkcionáló szerződésekhez, egyezményekhez való csatlakozás, a válasz lehet igen is és nem is (de inkább nem), hiszen ilyenkor a hatalom saját akaratából, tudatosan vállalja a szuverenitásának egy részéről illetően módon történő lemondást, hiszen a csatlakozással saját maga ismerte el az integrációs együttműködés szükségességét.³²

Ez a szuverenitás fogalom változásának is köszönhető. A nemzetközi szervezetek államokat kötő döntéseivel, a nemzetközi szerződésekhez, szervezetekhez való csatlakozással már túllépünk a klasszikus

²⁵ Ld. EU Alapjogi Charta.

²⁶ SMUK (2015): i. m. 20. o.

²⁷ Ld. bővebben: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2016\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2016)007-e) (2016.04.03.).

²⁸ KOVÁCS KRISZTA: Az Alkotmánybíráóság többé nem az alkotmányvédelem legfőbb szerve. Súlyom László volt köztársasági elnökkel Kovács Kriszta beszélget, in *Fundamentum* 2013/1. szám, 30. o.

²⁹ HALMAI: i. m.

³⁰ A bíróság elé kerülő ügyek nagy része ugyanis az úgynevezett ismétlődő ügyek kategóriájába tartozik. Ezen ügyek hasonlósága pedig valószínűsíthetően az adott állam jogrendszerében tapasztalható visszásságoknak, a normák az Egyezménnyel meg nem egyező voltának, vagy azok hiányának tudhatók be. Ennek orvoslására jött létre a *pilot judgement*, amelynek segítségével csökkenthető a bíróságra nehezedő ügyteher, mégpedig oly módon, hogy a bíróság kiemel bizonyos ügyeket, (ezek lesznek a pilot vagy vezető ügyek) amelyekben a meghozott döntés kivételesen nem csak a konkrét ügyről szól, hanem azonosítja a probléma forrását és annak okát, ezt követően pedig egyértelmű útmutatással szolgál az adott államnak, hogy miként lehetne orvosolni a problémát. Az eljárás bevezetésére azért került sor az EJEB gyakorlatában, mert a bíróság képtelen volt kezelni az elképesztő számú beérkező kérelmet.

³¹ SZEMESI SÁNDOR: Az emberi jogok európai öréneke új fegyvere: a pilot judgement eljárás a strasbourgi bíróság gyakorlatában, in *Jog Állam Politika*, 2013/4. szám, 67. o.

³² DRINÓCZI TÍMEA: Jurisztokrácia és alkotmányoligarchia vagy többszintű alkotmányosság és alapjogvédelem? Reflexiók Pokol Béla írására, in *Jogelméleti Szemle*, 2015/4. szám, 37. o.

szuverenitás fogalmán, ugyanis innentől kezdve az már nem (csak) az államok korlátlan sajátja, ahogy az AB fogalmaz³³: A szuverenitás korlátozása természetszerű velejárója annak, hogy az állam nemzetközi kapcsolatokban szerepel, nemzetközi kötelezettségeket vállal.

A 20. század második felétől kezdődően a hagyományos értelemben vett szuverenitásfogalom tehát hanyatlásnak indul, ám talán mégsem mondható, hogy teljes mértékben kiüresedne. Lehetséges továbbá az is, hogy kétféle szuverenitás létezik: a klasszikus szuverenitás, a maga különböző változataiban valamint modern állami rendszerek és a nemzetközi politikai szervezetek szuverenitása.³⁴ Tehát, a szuverenitás mára nem kizárólagosan az államhoz kapcsolható fogalom. Így végül megállapítható, hogy a klasszikus szuverenitás fogalma vagy nem létezik, de legalábbis minimum átalakult, azaz „a nemzetállamok továbbra is jelen vannak a globális színpadon, de a szinte korlátlan jogosítványokkal felruházott Leviatán szerepét fel kell adniuk: a szuverenitás egyedüli reprezentánsaiból a „szétszórt” szuverenitás nem elhanyagolható, megkerülhetetlen, stratégiai szereplőivé alakultak át.”³⁵

2.1. KRITIKÁK ÉS VÉLEMÉNYEK A STRASBOURGI BÍRÓSÁGRÓL

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye az Európa Tanács keretein belül került elfogadásra 1950. november 4.-én. Az Egyezmény (a kiegészítő jegyzőkönyvekkel együtt) az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát szem előtt tartva, összegzi a legfontosabb polgári és politikai jogokat. Magyarország 1990-ben lett az Európa Tanács tagja, ekkor írta alá az Egyezményt valamint a kiegészítő jegyzőkönyveket is. A ratifikálásra 2 évvel később, 1992. november 5.-én került sor. A köztes időben a magyar jogrendszert alaposan átvizsgálva a szükséges esetekben a jogszabályokat módosítva hozták összhangba az Egyezmény szövegével. Ezt követően az 1993. XXXI. törvénnyel vált a magyar jogrendszer részévé. Az Egyezmény abban tér el egyéb szerződésektől, hogy egy nemzetközi bírói fórum felállításáról is rendelkezik, amely az esetlegesen felmerülő egyezményesértések ügyében járhat el.³⁶

Az eltelt 23 év alatt számtalan változás állt be mind Magyarország közjogi helyzetében mind az Egyezményben foglaltakat foganatosító Emberi Jogok Európai Bíróságának helyzetében, eljárásában is. Fontos tudni, hogy mind az Egyezmény mind a kiegészítő jegyzőkönyvek, keretszabályokat tartalmaznak, amelyet a Bíróság joggyakorlata tölt meg tartalommal.

Az Egyezmény, mint említésre került, abban más, mint az egyéb hasonló egyezmények, hogy a benne foglaltak betartatására, egy nemzetközi bíróság került felállításra. Így különleges tény, hogy bár az Egyezmény maga nem változik, a joganyag viszont igen. Ez azt jelenti, hogy minden esetben, automatikusan a legfrissebb eseti döntés lesz irányadó egy ügytípus vonatkozásában. Ekkor a korábbi döntés – bár formailag nem helyezik hatályon kívül – hatálytalanná válik.³⁷ Természetesen ez néhány esetben „irányváltásokra” ad lehetőséget a Bíróságnak, de általában következetesség jellemzi, azaz tartják magukat az előző döntésekben kijelölt irányhoz. Tehát ezt az elhatározást lényegében az EJEB esetjogán keresztül akarják megvalósítani, ám ezt sokan kifogásolhatónak tartják, több okból is kifolyólag.

A nemzetközi jog, konkrétan az EJEB joggyakorlatának magyar jogra való hatását, sokan, sokféleképp értelmezik, például a magyar jog felett érvényesülő szabályrendszerként való felfogását sokan (köztük Pokol Béla alkotmánybíró) élesen kritizálják, tartva attól, hogy a szuverenitás elvesztésével járna egy ilyen értelmezés. Véleménye szerint például a Q) cikk „Magyarország elfogadja a nemzetközi jog általános szabályait” mondata, a Nemzeti Hitvallással összefüggésben értelmezendő, ezen értelmezésből pedig levezethető, hogy „az állami szuverenitásunkról és ezzel a nemzeti közösség önállóságáról az ilyen fokú lemondás nem

³³ 143/2010. (VII. 14.) AB határozat.

³⁴ BIHARI MIHÁLY: A modern szuverenitás elméleti alapjai, Kísérlet egy funkcionista rendszerszemléletű szuverenitáselmélet alapjainak kidolgozására, in *MTA Law Working Papers*, 2014/51. szám, elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_51_Bihari.pdf (2016.04.05.), 2. o.

³⁵ PONGRÁCZ ALEX: *Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőtérben*, Doktori értekezés, 2015, elérhető: <http://doktiskjog.sze.hu/downloadmanager/download/nohtml/1/id/23989/m/3620> (2016.04.04.), 116. o.

³⁶ ERDŐS CSABA – VÁCZI PÉTER: Az alapjogok nemzetközi védelme, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog III.*, 2015, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 27. o.

³⁷ GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNKA: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*, 2011, HVG-ORAC, Budapest, 27. o.

egyeztethető össze az Alaptörvénnyel”.³⁸ A hivatkozásban megjelölt alkotmánybíróági határozatban egyébként Pokol felhívja a figyelmet arra, hogy a szuverén-barát értelmezéssel megálljt lehetne parancsolni a globális alkotmány oligarchia (már ha van ilyen) nyomásának.

Ezen a ponton érdemes felhívni a figyelmet arra a szintén Pokol Béla által megfogalmazott tendenciára, miszerint az Egyezmény kiterjesztő értelmezése, az attól való elszakadást eredményezheti, azaz, hogy a strasbourgi bíróság az Egyezmény szövegétől eltérően dönt egyes ügyekben. Köszönhető ez a bécsi szerződés 31/c pontjának miszerint „A szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni (...) a nemzetközi jognak a részes felek viszonyában alkalmazott bármely idevonatkozó szabályát”,³⁹ valamint a 31) cikk 3/b) pontjának mely szerint „A szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni (...) a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlatot, amely a szerződés értelmét illetően a részes felek megegyezését jelenti.”

Ennek megoldását Pokol abban látja, hogy hasonlóan a német alkotmánybírák döntéséhez, Magyarországon is az alkotmánybíróság feladata lenne, hogy „ha egy ilyen egyezménytől elszakadó döntés az adott multilaterális nemzetközi egyezményben résztvevő állam alkotmányának magvát érinti, akkor az adott állam alkotmánybírósága jogosult megvizsgálni, hogy ez az elszakadás nem sérti-e az állam alkotmányidentitását, és ha ezt megállapítja, akkor megtiltja az adott döntés végrehajtását az államban.” S, bár megjegyzi, hogy „a német alkotmánybírák az Európai Unió jogi aktusai tekintetében fektették le, ezen határozatot de ennek elvi tézisei minden multilaterális nemzetközi egyezményben való részvételre vonatkoznak...”. Bár elvi alapjaival egyet tudok, érteni, – azaz véleményem szerint sem lenne kívánatos elszakadni az Egyezmény szövegétől – mely egyébként sok helyütt olyan általánosan fogalmaz, hogy könnyű kiterjesztően értelmezni, sajnálatos vagy éppen nem sajnálatos paradox módon az Egyezménynek ez az egyik legfőbb erőssége is. Attól lesz naprakész, hogy a kor kihívásainak, értékeinek megfelelően együtt fejlődik a résztvevő országokkal. Másrészt pedig, ahogy írásában Uitz Renáta rávilágít⁴⁰ Paczolay Péter érvelésére, miszerint: „a nemzeti alkotmányos identitásra hivatkozás nem lehet indok az európai államok közös alkotmányos hagyományaiból következő jogállami és alapjogi értékek megsértésére”, valamint, hogy „egy állam sem hivatkozhat egy másik állammal szemben saját alkotmányára avégett, hogy mentesüljön a nemzetközi jogból, vagy hatályos szerződésekből fakadó kötelezettségei alól.”⁴¹

Bár teljesen más irányból közelítve, de Bragyova András is megállapítja, hogy az a jellemző, hogy az országok magát az Egyezményt készséggel elfogadják, valamint eleget is tesznek az ebből fakadó kötelezettségeknek, az EJEB esetjogával szemben már általában „ellenségesebbek”.⁴² Ennek okait megtalálhatjuk abban a tényben, hogy a tagállamok bíróságai, általában ragaszkodnak szuverenitásukhoz és saját „megoldásaihoz”. Az Egyezményt és a Bíróság esetjogát általában csak ítéletük alátámasztásához használják. Ez persze nem zárja ki azt, hogy akár a bíróságok, akár az AB (még ha nem is kerül deklarálásra) figyelembe vegye, vagy hivatkozzon akár az Egyezményre akár EJEB döntésre. Ezzel kapcsolatban Blutman László egyébként megjegyzi, hogy attól, hogy az AB figyelembe veszi a nemzetközi bíróság joggyakorlatát még nem következik, hogy a nemzetközi bíróság ítélete kötelezné azt (csak azok az ítéletek kötelezőek a részes államokra, mint egyedi aktusok, mely ügyekben félként szerepeltek).⁴³ Ebből következően nem mondható kötelezőnek például az EJEB gyakorlata, ám mindenképpen hasznos lehet egyes esetekben. Főként, hogy alapjai általában olyan általánosan elfogadott jogi normák, melyek nem csak a leírt jellegükből adódóan köteleznek minket. Ezek a morális irányelvek sokszor a nemzetközi szerződések alapjai is, így válva akár egy globális alkotmány/globális alkotmányosság elvi alapjává.

³⁸ 34/2013. (XI. 22.) AB határozat.

³⁹ POKOL BÉLA: Globális uralmi rend és állami szuverenitás, in *MTA Law Working Papers* 2014/13. szám, elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_13_Pokol.pdf (2015.11.28.), 12. o.

⁴⁰ UITZ RENÁTA: *Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend*, 2015, kézirat, 10. o.

⁴¹ 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.

⁴² BRAGYOVA ANDRAS: Az értelmezés hatalma, in *Alkotmánybíróági Szemle*, 2011/1. szám, 89. o.

⁴³ BLUTMAN LÁSZLÓ: *A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél*, elérhető: <http://juris.oldportal.u-szeged.hu/download.php?docID=7859> (2015.12.09.), 310. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] BARABÁSI ALBERT LÁSZLÓ: *Behálózva*, 2013, Helikon, Budapest.
- [2] BAYER JÓZSEF: A globalizáció politikai és kulturális hatásai, in BAYER JÓZSEF (szerk.): *Politika és társadalom*, 2002, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 11-34. o.
- [3] BIHARI MIHÁLY: A modern szuverenitás elméleti alapjai Kísérlet egy funkcionista rendszerszemléletű szuverenitáselmélet alapjainak kidolgozására, in *MTA Law Working Papers*, 2014/51. szám, elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_51_Bihari.pdf (2016.04.05.).
- [4] BLUTMAN LÁSZLÓ: A nemzetközi jog használata az Alkotmány értelmezésénél, elérhető: <http://juris.oldportal.u-szeged.hu/download.php?docID=7859> (2015.12.09.).
- [5] BRAGYOVA ANDRAS: Az értelmezés hatalma, in *Alkotmánybírószági Szemle*, 2011/1. szám, 83-92. o.
- [6] CHRONOWSKI NÓRA: Az alapjogvédelem globális, haza és európai trendjei, in *Pázmány Law Working Papers*, 2011/26. szám.
- [7] CHRONOWSKI NÓRA: Globális vagy lokális alkotmányosság? in *Jogelméleti Szemle*, 2015/4. szám, 19-31. o.
- [8] GRÁD ANDRÁS – WELLER MÓNIKA: *A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve*, 2011, HVG-ORAC, Budapest.
- [9] DRINÓCZI TÍMEA: Jurisztokrácia és alkotmányoligarchia vagy többszintű alkotmányosság és alapjogvédelem? Reflexiók Pokol Béla írására, in *Jogelméleti Szemle*, 2015/4. szám, 32-44. o.
- [10] ERDŐS CSABA – VÁCZI PÉTER: Az alapjogok nemzetközi védelme, in SMUK PÉTER (szerk.): *Alkotmányjog III.*, 2015, UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr.
- [11] FUKUYAMA, FRANCIS: *A történelem vége és az utolsó ember*, 2014, Európa Könyvkiadó, Budapest.
- [12] HALMAI GÁBOR: *Alkotmány és globalizáció*, elérhető: <http://szuveren.hu/vendeglap/halmai-gabor/alkotmany-es-globalizacio> (2015.11.18.).
- [13] HALMAI GÁBOR: *Alkotmányjog - Emberi jogok - Globalizáció, Az alkotmányos eszmék migrációja*, 2013, L'Harmattan, Budapest.
- [14] KOVÁCS KRISZTA: Az Alkotmánybíróság többé nem az alkotmányvédelem legfőbb szerve. Sólyom László volt köztársasági elnökkel Kovács Kriszta beszélget, in *Fundamentum*, 2013/1. szám, 19-30. o.
- [15] LAW, DAVID S. – VERSTEEG, MILA: The Evolution and Ideology of Global Constitutionalism, in *St. Louis Legal Studies Research Paper*, No. 10-10-01. (2011), 1163-1254. o.
- [16] LAW, DAVID S.: Globalization and the future of constitutional rights, in *Northwestern University Law Review*, Vol. 102. No. 3. (2008), 1277-1349. o.
- [17] LAW, DAVID S. – CHANG, WEN-CHEN: The limits of global judicial dialogue, in *Washington Law Review*, Vol. 86. (2011), 523-577. o.
- [18] MANUEL CASTELLS: *A hálózati társadalom kialakulása*, 2005, Gonolat-Infonia, Budapest.
- [19] MATTIAS KUMM: Constitutionalism and the Cosmopolitan State, in *Indiana Journal of Global Legal Studies*, Vol. 20. No. 2. (2013), 605-628. o.
- [20] POKOL BÉLA: Globális uralmi rend és állami szuverenitás, in *MTA Law Working Papers* 2014/13. szám, elérhető: http://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_13_Pokol.pdf (2015.09.28.).
- [21] PONGRÁCZ ALEX: *Nemzetállamok és új szabályozó hatalmak a globális erőterben*, Doktori értekezés, 2015, elérhető: <http://doktiskjog.sze.hu/downloadmanager/download/nohtml/1/id/23989/m/3620> (2016.04.04.).
- [22] SZENTES TAMÁS: Globalizáció: áldás vagy átok? (Néhány gondolat a globalizálódás és a nemzeti fejlődés kérdéseiről), in BAYER JÓZSEF – LÉVAI IMRE (szerk.): *Globalizációs trendek*, 2003, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 13-59. o.
- [23] SIMAI MIHÁLY: Kihívások, alternatívák és útvesztők a globalizálódó világban, in BAYER JÓZSEF – LÉVAI IMRE (szerk.): *Globalizációs trendek*, 2003, MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 60-79. o.
- [24] SMUK PÉTER: *Európai demokrácia-fogalmak és kontextusok*, 2015, kézirat.
- [25] TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN: Az emberi jogok európai egyezményének hatásai a hazai jogalkotásra és jogalkalmazásra, in TÓTH JUDIT – LEGÉNY KRISZTIÁN (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*, 2006, Complex, Budapest.
- [26] UITZ RENÁTA: *Nemzetközi emberi jogok és a magyar jogrend*, 2015, kézirat.

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1] 143/2010. (VII. 14.) AB határozat.
- [2] 34/2013. (XI. 22.) AB határozat.
- [3] 36/2013. (XII. 5.) AB határozat.
- [4] Európai Unió Alapjogi Chartája.
- [5] Emberi Jogok Európai Egyezménye valamint az 1., 4., 6., 7., 12. és 13. Kiegészítő Jegyzőkönyv.
- [6] Magyar ENSZ Társaság, Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya.